

5.9.8 Теоретическая, прикладная и сравнительно-сопоставительная лингвистика

5.9.8 (10.02.20) Забоншиносии назариявӣ, амалӣ ва муқоисавӣ- қиёсӣ

5.9.8 Theoretical, applied and comparative linguistics

УДК811.111+811.161.1

DOI10.24412/2413-2004-2022-3-122-129

**ХУСУСИЯТҲОИ ВАЛЕНТНОКИИ
ШАКЛҲОИ ҒАЙРИТАСРИФИИ ФЕЪЛ
ДАР ЗАБОНҲОИ АНГЛИСӢ ВА
ТОҶИКӢ**

Оқилова Хуршедабону Афхозовна,
докторанти (Phd)-и кафедраи тарҷума
ва грамматикаи забони англисии МДТ-и
“ДДХ ба номи академик Б. Гафуров”
(Тоҷикистон, Хучанд)

**ВАЛЕНТНОСТНЫЕ
ОСОБЕННОСТИ НЕЛИЧНЫХ ФОРМ
ГЛАГОЛА В АНГЛИЙСКОМ И РУССКОМ
ЯЗЫКАХ**

Оқилова Хуршедабону Афхозовна,
докторант (Phd) кафедры перевода и
грамматики английского языка ГОУ
“ХГУ им. акад. Б. Гафурова”
(Таджикистан, Худжанд)

**TWO VALENCY PECULIARITIES OF
NON-FINITE FORMS OF THE VERB
IN ENGLISH AND TAJIK
LANGUAGES**

Okilova, Khurshedabonu Afhozovna,
Doctoral student(PhD) of the department of
translation and grammar of the English
language under SEI (State Educational
Institution) “Khujand State University
named after academician
B.Gafurov”**EMAIL:**okilovakhurseda.1994
@gmail.com Tajikistan, Khujand

Калидвожаҳо: феъл, валентнокӣ, валентнокии семантикӣ, валентнокии лугавӣ, валентнокии морфологӣ, валентнокии синтаксисӣ, масдар, герундий, сифати феълӣ, феъли ҳол

Масъалаи вижагиҳои феъл, навъҳои валентнокӣ, хусусиятҳои валентнокии семантикӣ, валентнокии лугавӣ, валентнокии морфологӣ ва валентнокии синтаксисӣ мавриди таҳлил қарор гирифтаанд. Нигоҳи муҳаққикони гарбу шарқ оид ба мафҳуми валентнокӣ ва дар асоси он назари тозаи муаллиф дар мақола ҷой дода шудааст. Инчунин, масоили хусусиятҳои валентнокии шаклҳои ғайритасрифии феъл дар забонҳои англисӣ ва тоҷикӣ таҳқиқ гардидааст. Валентнокии шаклҳои ғайритасрифии феъл: масдар, герундий, сифати феълӣ ва феъли ҳол дар забонҳои англисӣ ва тоҷикӣ мавриди муқоиса қарор дода, умумият ва фарқи онҳо нишон дода шудааст.

Ключевые слова: глагол, валентность, семантическая валентность, лексическая валентность, морфологическая валентность, синтаксическая валентность, инфинитив, герундий, причастие, деепричастие

Рассматривается проблема признаков глагола, типы валентности, характеристика семантической, лексической, морфологической и синтаксической валентности. Представлены взгляды западных и восточных исследователей на понятие “валентность”

и на этом основании также представлена оригинальная авторская точка зрения. Также изучены валентностные особенности неличных форм глагола в английском и таджикском языках. Основное содержание исследования составляют анализ и сравнение валентности неличных форм глагола: инфинитива, герундия, причастия и деепричастия в английском и таджикском языках, на основе изучения данного материала установлены общие черты и различия валентностных особенностей неличных форм глагола.

Key-words: *verb, valency, semantic valency, lexical valency, morphological valency, syntactic valency, infinitive, gerund, participle one, participle two*

The present article dwells on the specific peculiarities of verb, types of valency, characteristics of semantic, lexical, morphological and syntactic valencies. In the article the views of Western and Eastern researchers on the concept of valency, as well as new points of view belonging to the author have been presented.

The article also touches upon of valency peculiarities of non-finite forms of the verb in English and Tajik languages. The main concept of the research includes analysis and comparison of the valency of non-finite forms of the verb: infinitive, gerund and participles in English and Tajik. Proceeding from the material studied, common features and differences of the valency of non-finite forms of the verb have been established.

Феъл аз ҷиҳати семантикӣ ва синтаксисӣ дар маркази ҷумла қарор дорад. Чунин хусусияти феъл дар таҳқиқотҳои забоншиносони гуногун В.Б.Касевич, С.Д. Катселсон, С.В.Шустова, Л.Тенйер инъикоси худро ёфтааст. Дар байни ҳиссаҳои нутқ мақоми маҳсусро ишғол кардани феъл дар ҷумла ба хусусиятҳои хоси он вобаста аст. Мавриди таъкид аст, ки хусусиятҳои феълро дигар ҳиссаҳои нутқ надорад. Чунончи И.И. Мишанинов иброз намудааст «дар ҷое ки, феъл ҳаст, ҷумла ҳам ҳаст» [5, с.278].

Хусусияти семантикии феъл имконият медиҳад, ки феъл ҷузъҳои гуногуни ҳодисаҳои атрофро инъикос намояд. Категорияҳои шахсу шумора, сиға ва замон мақоми асосии феълро тақвият бахшида, ҷумларо мукамал, фикрро том месозанд.

В.Б.Касевич ду далеле меорад, ки мувофиқи он феъл ҷузъи марказии ҷумла ба ҳисоб меравад:

1. Дар ҳама намуди ҷумлаҳо ё созмонҳо тамоми аъзоҳои ҷумларо ба ғайр аз феъл ихтисор намудан имконпазир аст, зеро феъл дар ҷумла одатан дигар ҷузъҳоро ба худ тобеъ мекунад;

2. Ҳангоми ворид шудани як ҷузъи синтаксисӣ ба ҷузъи дигари синтаксисӣ, зарурати тағйир додани шаклҳои грамматикии феъл ба миён меояд.

Масалан:

1. *A girl is singing a song.* – *Духтарак суруд мехонад.*

2. *I can see a girl singing a song.* – *Ман духтаракеро, ки суруд мехонад, дида истодаам.*

Чунин хусусият ҳам дар забони англисӣ ва ҳам дар забони тоҷикӣ дида мешавад.

Дар маҷмуъ, феъл метавонад як ё якчанд ҳодисаро инъикос намуда, сабаб, мақсад, натиҷа ва иштирокдорони онро нишон диҳад. Чунин ҳолат аз он шаҳодат медиҳад, ки феълҳо дорои хусусияти васеи валентноқӣ мебошанд. Яъне, семантикаи феъл имконият медиҳад, ки он дар ҷумла аз ягон ҷиҳат хусусияти валентноқӣ дошта бошад [5, с.178].

Дар замони муосир назарияи валентноқӣ ҳамчун муҳимтарин соҳаи синтаксис ташаккул ёфтааст. Умуман, пайдоиш, омӯзиш ва таҳқиқи валентноқӣ дар соҳаи забоншиносӣ аз ибтидои асри XX сарчашма мегирад. Асосгуздорони ин мафҳум Л.Тенйер ва Д.Катселсон маҳсуб меёбанд. Мафҳуми валентноқӣ дар китоби «Грамматикаи муқоисавии забонҳои англисӣ ва тоҷикӣ»-и К.Усмонов чунин маънидод карда шудааст:

«Валентнокӣ гуфта кашиши семантикии калимаро меноманд, ки барои пурра кардани маънои он нигаронида шудааст [11, с.232]. Дар асари «Структураи синтаксисӣ»-и Л.Тенйер бошад, валентнокӣ ҳамчун «иктидори идоракунии феъл аз болои якчанд чузъҳо» маънидод карда шудааст. Л. Тенйер, инчунин, мафҳумҳои таркиби валентнокӣ ва актантро истифода бурдааст. Чузъҳое, ки ба калимаи асосӣ тобеъ мешавад, актант ном дорад. Ба гуфти ӯ калимаи асосӣ ва калимаҳои ба он тобеъшаванда дар маҷмӯъ таркиби валентнокиро ташкил менамояд [10, с.81].

То ин дам чараёни таҳқиқи мафҳуми валентнокӣ диққати олимони зиёди ватаниву хориҷиро ба худ кашидааст. Бо вучуди ин, баҳсҳои доманадор ва паҳлуҳои таҳқиқнашудаи валентнокӣ зиёд аст. Дар забони англисӣ барои муайян кардани хусусияти валентнокии феъл чунин меъёри таснифот мавҷуд аст:

1. Аз рӯи микдори чузъҳои барои феъл зарурӣ валентнокии одӣ ва мураккабро чудо мекунад:

А) Валентнокии одӣ – мавҷудияти имконияти алоқаи ягона байни калимаи тобеъкунанда ва тобеъшаванда, ки аз як чузъ иборат аст.

Б) Валентнокии мураккаб – мавҷудияти имконияти алоқаҳои зиёд байни калимаи тобеъкунанда ва калимаҳои тобеъшаванда, ки метавонад аз якчанд чузъҳо иборат бошад.

Аз рӯи алоқаи мантиқии байни чузъҳои калимаҳо бошад, валентнокии мувофиқоянда ва мувофиқнаояндаро чудо мекунад:

Аз рӯи пуршавии мавқеи синтаксисӣ низ валентнокии якмавқеа ва думавқеаро чудо мекунад.

2. Аз рӯи муносибат бо хусусияти алоқаи забонӣ чунин навъи таснифот дар забонҳои англисӣ ва тоҷикӣ маъмул аст:

Валентнокии семантикӣ – имконияти аз ҷиҳати синтаксисӣ алоқамандшавии феълҳо бо калимаҳои дилҳо, ки дорои маънои муайяни семантикӣ мебошад.

Валентнокии луғавӣ – имконияти аз ҷиҳати синтаксисӣ алоқамандшавии калимаҳо бо калимаҳои категорияи муайян, новобаста аз он ки маънои семантикӣ доранд ё не.

Валентнокии морфологӣ – алоқамандшавии феълҳо бо ҳиссаҳои нутқи алоҳида дар шаклҳои муайяни грамматикӣ.

Валентнокии синтаксисӣ – маҷмӯъ ва хусусиятҳои имконпазири алоқамандшавии синтаксисии калима ва шартҳои тавъамияти онҳо.

3. Аз рӯи муҳимияти мавҷудияти калима:

Валентнокии ҳатмӣ – имконияти алоқамандшавии калима, ки мавҷудияти актанти муайяно талаб менамояд, ки дар нутқ ифода карда мешавад;

Валентнокии факултативӣ – имконияти алоқамандшавии калима бо калимаҳое, ки қобилияти тавъампазириро дорад ва баъзан дар чараёни нутқ ифода карда мешавад.

Таҳқиқи назарияи валентнокӣ муайян намуд, ки олимони ватаниву хориҷӣ навъҳои гуногуни валентнокии феъл аз ҷумла, валентнокии одӣ, мураккаб, семантикӣ, луғавӣ, морфологӣ, синтаксисӣ, ҳатмӣ, факултативӣ ва ғайраро чудо намудаанд.

Барои муайян кардани умумият ва нишон додани фарқи валентнокии феъл дар забонҳои англисӣ ва тоҷикӣ шаклҳои ғайритасрифӣ феълро мавриди таҳлил қарор медиҳем. Дар забони англисӣ 4 шакли ғайритасрифӣ феъл мавҷуд аст: масдар, герундий, сифати феълии I ва сифати феълии II. Дар забони тоҷикӣ бошад се шакли ғайритасрифӣ феъл мавҷуд аст, ки ба қатори онҳо масдар, сифати феълӣ, феъли ҳол дохил мешаванд.

Масдар шакли асосӣ ва тасрифнашавандаи феъл дар забонҳои англисӣ ва тоҷикӣ ба ҳисоб меравад.

Дар забони англисӣ барои ифодаи масдар ба шакли луғавии феъл ҳиссаҷаи «to» илова карда мешавад.

Дар забони тоҷикӣ масдар, маъмулан, пурқунанда талаб менамояд. Пурқунанда пайванди қавии амалро, ки бо масдар ифода мегардад, нишон медиҳад. Амал бе ифодаи пурқунанда нопурра маҳсуб меёбад.

Масалан:

His father's writing was easy to read – he knew it so well [16, с.63].

Навиштаҷоти падарашро хондан осон буд – вай инро хеле хуб медонист.

She had turned her head to speak to the boy [16, с.64]. – *ӯ барои бо писар гап задан сарашро гардонд.*

The old gardener had finished his morning job and came with a little basket to feed the doves (Galsworthy). – *Богобони солхӯрда кори саҳарии худро тамом карда буд ва бо сабади хурдакак барои ғизо додан ба кабутарҳо омад.*

Яъне дар ҳар ду забон масдар аз ҷиҳати валентнокӣ дар мадди аввал ба пурқунанда ниёз дорад. Масалан, to read – хондан (чиро?), to speak – гуфтан (чиро?), to feed – ғизо додан (киро?, чиро?).

The old gardener had finished his morning job and came with a little basket to feed the doves [16, с.54]. – *Богобони солхӯрда кори саҳарии худро тамом карда буд ва бо сабади хурдакак барои ғизо додан ба кабутарҳо омад.*

Young Jolyon rose and held out his hand to help his father up in the garden [16, с.56]. – *Ҷолиони ҷавон бархост ва дасташро барои кумак кардан ба падараш дар боғ дароз кард.*

- *came to the garden to feed the doves* – *барои ғизо додан ба кабутарҳо ба боғ омад;*

- *to help his father up in the garden* – *барои кумак кардан ба падараш дар боғ.*

Агар ба мисолҳои овардашуда ҳоли замон (кай?) ҳамроҳ карда шавад масдар севалента мегардад. Ин хусусият дар ҳар ду забон дида мешавад.

Масалан:

Yesterday Soames went out to get something to eat [16, с.57]–*Рӯзи гузашта Соамс барои хӯрдани чизе баромад.*

Yesterday evening she was brooding by the electric fire when she heard a car stop outside, and the bell rang [16, с.38].– *Бегоҳирӯзи гузашта вай дар назди оташи барқ фикр мекард, вақте ки ӯ дар берун истодани мошинро шунид ва занг зад.*

- *Yesterday Soames went out to get something to eat* – *Рӯзи гузашта Соамс барои хӯрдани чизе баромад.*

- *Yesterday evening she heard a car stop outside* – *Бегоҳирӯзи гузашта ӯ дар берун истодани мошинро шунид.*

Зимни муқоисаи хусусияти валентнокии масдар дар забонҳои англисӣ ва тоҷикӣ маълум гардид, ки он метавонад дар ҳар ду забон бо иловаи ҳоли тарзи амал бисёрвалента бошад. Инчунин, масдарҳои дар боло овардашуда метавонад сабаб ва мақсади ба вуқӯъ омадани амалро ифода намояд.

Ичроқунандаи амал дар ҷумлаҳои масдарӣ номуайян аст. Бинобар ин, бо вучуди қобилияти баланди валентнокӣ масдар наметавонад кашиши семантикӣ дар муайянқунии шахсу шумора дошта бошад.

Дар ҷараёни таҳлили хусусиятҳои валентнокии масдар дар забонҳои англисӣ ва тоҷикӣ маълум гардид, ки масдар дар ҳар ду забон аз ҷиҳати валентнокӣ хусусияти якхела дорад. Қобилияти кашиши семантикии калимаҳои масдарӣ дар забонҳои англисӣ ва ҳам тоҷикӣ бештар умумият дорад.

Таҳқиқу баррасии хосияти валентнокии масдар дар забонҳои англисӣ ва тоҷикӣ нишон дод, ки он дар ҳар ду забон бисёрвалента аст. Аз ҷиҳати вобастакунии актанти асосӣ он дуактанта мебошад. Ба сифати актанти асосӣ пуркунанда оварда мешавад. Масалан, мондан (чиро?) хӯрокро, дидан (чиро?) барномаро ва ғайраҳо.

Инчунин, масдар ҳолро низ ҳамчун актанти асосӣ ба худ тобеъ месозад. Масалан, рафтан (ба кучо?) ба мактаб, омадан (аз кучо?) аз шахр ва ғайраҳо.

Таҳқиқи пурраи қобилияти валентнокии масдар нишон дод, ки он дар забонҳои англисӣ ва тоҷикӣ бисёрвалента аст. Дар сурати актанти асосӣ пуркунанда будан масдар намудҳои гуногуни ҳолро низ ба худ тобеъ месозад. Агар актанти асоси ҳол бошад ҳам шаклҳои дигари он ба сифати актанти иловагӣ баромад менамояд.

Герундий чунин шакли ғайритасрифии феъл аст, ки аз асоси масдар тавассути морфемаи «-ing» сохта мешавад: going, taking, being. Он дар худ аломатҳои исм ва феълро таҷассум менамояд. Герундий хоси забони англисӣ буда, зимни тарҷума ба забони тоҷикӣ бо масдар ва исм ифода карда мешавад. Дар забони англисӣ герундий чунин хосияти валентнокӣ дорад [11, с.181]:

1. Герундий пуркунандаи бавосита ва ё бевоситаро ба худ тобеъ мекунад. Масалан:

The Leavises – exuberantly correcting past wrongs – published a critical overview,... [15, с.88]. – *Левисҳо, ки хатоҳои гузаштаро бо ҷидду ҷаҳд ислоҳ карда, бо шарҳи интиқодӣ нашр кардаанд,....*

Дар ин мисол герундий correcting пуркунандаи бевоситаи “past wrongs” қабул кардааст ва ба забони тоҷикӣ тавассути сифати феълии “ислоҳ карда” тарҷума шудааст.

2. Герундий ба худ ҳолро тобеъ мекунад:

A very few moments after that, a young woman rose from the seat where he had observed her sitting and came to speak to him [15, с.109]. – *Пас аз чанд лаҳза ҷавонзани аз ҷое, ки он мард нишастани ӯро пай бурда буд, бархост ва ба назди он мард омад то бо ӯ сухан кунад.*

Дар ин ҷумла герундий «sitting» ба забони тоҷикӣ тавассути масдари «нишастан» ифода карда шудааст.

Иқтидори валентнокии герундий дар забони англисӣ нисбат ба масдар маҳдудтар мебошад. Зимни таҳлил маълум гардид, ки герундий дар забони англисӣ яквалента мебошад. Дар забони англисӣ тавассути 4 шакли герундий ҷумла сохта мешавад, ки дар он иҷрокунандаи амал маълум аст. Тавассути чунин хусусият герундий аз масдар тафовут дорад.

Чи хеле ки ибраз карда шуд, валентнокӣ гуфта “қобилияти калимаҳоеро меноманд, ки онҳо бо дигар ҷузъҳои ҷумла алоқаи синтаксисӣ зоҳир менамоянд” [1, с.79]. Дар ин маврид ҳақ ба ҷониби Г. Г. Почептсов аст, ки ӯ чунин ибраз медорад: “Дар умум вижагиҳои валентнокии калимаҳо, алалхусус, ҳиссаҳои нутқи алоҳида аз замонҳои гузашта низ ба назар мерасад” [7, с.229].

Дар забони англисии муосир валентнокӣ яке аз нишондиҳандаҳои мебошад, ки сифати феълро аз дигар калимаҳо ҷудо намуда, мавқеи онро дар байни ҳиссаҳои дигари нутқ муайян менамояд. Истифодашавии ҷузъҳои ҳатмӣ ва факултативӣ бо назарияи валентнокӣ алоқаи зиёд дорад, ки таҳти назарияи мазкур тавъампазирии як калима бо калимаи дигар дар сохтори ҷумла фаҳмида мешавад. Ин чунин маъно дорад, ки ягон воҳиди номии забон, мисли “оҳанрабо” ба худ калима ё созмони дигарро мекашад, ё ин ки ба худ ҷазб менамояд, ки бе он маънои калимаи ҷазбкунанда комилан кушода намешавад [12 с.34].

Дар забоншиносии муосир валентнокӣ яке аз меъёрҳои чудо намудани сифати феълӣ аз калимаҳои дигар ва муайян намудани мавқеи он дар байни ҳиссаҳои нутқи дигарро ифода мекунад.

Сифати феълии забони тоҷикӣ бо як ё ду калимаҳои номӣ ва инчунин бо калимаҳои созмонҳои адвербиалӣ тавҷам меафтад, масалан:

Китоби ба ман ҳадашуда.

Сифати феълии “ҳадашуда” дувалента мебошад. Чунин хусусият дувалентагии сифати феълӣ ва инчунин дар дохили созмонҳо бо сифати фаъли истифода шудани онҳо дувалента будани калимаҳои мазкурро исбот менамояд:

Китобро ба ман ҳада карда.

Сифатҳои феълӣ ба монанди “хонда истода” низ хусусияти дувалентаро доро мебошанд.

Масалан:

Гули ба ман ҳадашуда истода.

Ин ду шакли сифати феълӣ дар забони тоҷикӣ адъюнкти худро низ доранд:

Китоби дина ҳадашуда.

Духтари ҳозир суруда истода.

Сифати феълии I ва II-и забони англисӣ низ дорои чунин хусусияти валентнокӣ мебошанд. Масалан:

-The book given to me by the writer.

-The student reading the book for the answer.

-The letter sent for me from England last week.

-Slowly the film for children every day.

Ҳамаи шаклҳои сифатҳои феълӣ ҳам дар забони англисӣ ва ҳам дар забони тоҷикӣ хусусиятҳои тавҷампазирро доранд. Ба монанди шаклҳои тасрифии феъл вобаста ба хусусиятҳои семантикӣ ва синтаксисии худ сифати феълӣ авалента, яқвалента ва дувалента шуда метавонад. Хусусиятҳои валентнокии сифати феълӣ дар забонҳои муқоисашаванда қисман бо вазифаҳои синтаксисии онҳо вобастагӣ доранд. Дар ин маврид муайян намудани мавқеи сифати феълӣ яъне ба сифати адъюнкт ё ба сифати ядро хизмат кардани он муҳим аст.

Сифати феълӣ дар забонҳои муқоисашаванда бо баробари ифода намудани хусусиятҳои феълӣ, сифатӣ ё зарфӣ бо ҳиссаҳои нутқи дигар созмонҳои синтаксисӣ бунёд менамоянд. Роҳу воситаҳои алоқамандшавии сифати феълӣ бо калимаҳои дигар аз ду омил зерин вобаста мебошад:

Якум, аз вазифаи номии он, яъне сифати феълӣ дар ҷумла ҳамчун феъл, ҳамчун сифат ё ҳамчун зарф хизмат мекунад.

Дуум, аз мавқеи сифати феълӣ дар ибора ё сохтори предикативии он, яъне дар дохили ибора, ки он ҳамчун адъюнкт ё ядрои ибора аст ё ин ки ҳамчун ҷузъи созмонҳои аналитикӣ мебошад.

Ҳамин тариқ, сифати феълӣ дар ҳар ду забон бо исми ҷонишин ва феъл тавҷам меафтад, ки дар як ҳолат он чун ядрои ибора хизмат кунад, дар ҳолати дигар ҳамчун адъюнкт хизмат мекунад.

Хусусиятҳои тавҷампазирии сифати феълӣ бо мавқеи онҳо дар сохтори ибораҳо алоқаманд мебошад. Агар сифати феълӣ чун ядрои ибора хизмат кунад, он дорои хусусиятҳои тавҷампазирӣ муайян мебошад ва онҳо ҳамчун адъюнкт хизмат намоанд, дар он хусусиятҳои тавҷампазирӣ дигар зухур меёбад.

Зимни таҳлили хусусияти валентнокии сифати феълӣ дар забони тоҷикӣ маълум гардид ки он мисли масдар бисёрвалента аст.

Феъли ҳол аз рӯи хусусияти морфологӣ ба феъл аз рӯи иҷрои вазифаи синтаксисӣ ба зарф монанд аст. Барои он ки, феъли ҳол дар забони тоҷикӣ ба аломатҳои асосии феъл соҳиб аст онро ба феъл дохил мекунад. Феъли ҳол танҳо як шакл дорад. **Феъли ҳол** амал ва ҳолатро ҳамчун аломати феъли асосӣ ифода менамояд. Он ҳоси забони тоҷикӣ буда, кашиши валентнокии суфт дорад ва одатан ҳосияти **яквалентӣ** дорад. Масалан: хандакунон (чӣ кор кард?) омад, гириякунон (чӣ кор кард?) рафт, тасдиқкунон (чӣ кор кард?) гуфт... Феъли ҳол бештар феълро ба худ вобаста мекунад. Бо вучуди ин, на дар ҳама ҳолат ҳосияти валентнокии феъли ҳол аён аст. Масалан: ишоракунон, равон, нолон, бозикунон.

Дар ҷараёни тадқиқи ҳосияти валентнокии шаклҳои ғайритадрифии феъл дар забонҳои англисӣ ва тоҷикӣ ба ҳулоса омадем, ки он шакли гуногуни зоҳиршавӣ дорад. Вобаста ба ин, актантҳои таркиби валентнокиро ба ду гурӯҳ ҷудо намудем:

1. Асосӣ – кашиши бошиддати калима, ки фикри гуяндаро баён месозад. Бидуни актантҳои асосӣ фикри гуянда нофаҳмо буда, ҷазои ҳоли эҳсос карда мешавад ва ҳатман пурра кардани онро талаб менамояд.

2. Иловагӣ – ба фикри гуянда тобишҳои маъноӣ медиҳад. Зарурати инъикоси актантҳои иловагӣ дар мадди аввал эҳсос карда намешавад. Пур кардани ҷазои ҳоли аз актантҳои иловагӣ на дар ҳама ҳолат талаб карда мешавад. Умуман, дар ҷое, ки актантҳои асосӣ мавҷуд аст, ҷазои ҳоли аз актантҳои иловагӣ дида намешавад.

Аз сабаби он, ки зери мафҳуми валентнокии иқтидори калима дар назар дошта шудааст, мо наметавонем актантҳои иловагиро сарфи назар намоем. Бинобар ин, зимни таҳқиқи ҳосияти валентнокии феълҳои иқтидори пурраи вобастакунӣ ба назар гирифта шуда, ҳулосаи умумӣ пешниҳод гардидааст.

Ба шаклҳои ғайритадрифии феъл одатан пуркунанда ва ҳол тобеъ карда мешаванд.

ПАЙНАВИШТ:

1. Гак В.Г. Валентность / В кн.: Лингвистический энциклопедический словарь / В.Г. Гак. – Москва: Советская литература, 1990. – С.79-80.
2. Грамматикаи забони адабии ҳозираи тоҷик. – Душанбе: Дониш, 1977. – 356 с.
3. Грамматикаи забони адабии ҳозираи тоҷик. – Морфология ва синтаксис. – Душанбе: Дониш, 1985. – 372 с.
4. Кацнельсон С. Д. Типология языка и речевое мышление / С. Д. Кацнельсон. – Ленинград: Наука (Ленингр. отд.), 1972. – 216 с.
5. Касевич В.Б. Семантика. Синтаксис. Морфология / В. Б. Касевич. – Москва, 1988. – 309 с.
6. Касевич В.Б. Труды по языкознанию: в 2 т. / под ред. Ю.А. Клейнера / В.Б. Касевич. – Санкт-Петербург, 2006. – Т.1. – 664 с.
7. Почепцов Г.Г. Определение / Почепцов Г.Г. – Москва, 1981. – 230 с.
8. Степанова М.Д. О внешней и внутренней валентности слова / Степанова М.Д. // Иностр. яз. в школе. - 1967. - № 3. - С. 12-18.
9. Степанова М.Д., Хелбиг Г. Части речи и проблема валентности в современном немецком языке / Степанова М.Д., Хелбиг Г. - Москва: Высш. шк., 1978. – 258 с.
10. Тейер Л. Основы структурного синтаксиса. / Пер. с франц. Вступ. ст. и общ. ред. В. Г. Гака / Тейер Л. – Москва: Прогресс, 1988. – 656 с.
11. Усмонов К. Грамматикаи муқоисавии забонҳои англисӣ ва тоҷикӣ / Усмонов К.-Хучанд: Нури маърифат, 2017. – 371с.

12. Усмонова М.Э. Эллиптические предложения в таджикском и английском языках: дисс. канд. филол. наук: 10. 02. 20./ М. Усмонова. – Душанбе, 2012 – 140 с.
13. Шустова С.В. Сентенциальные актанты в валентности глагола (на примере глагола to go) / С.В. Шустова // Вестник ВГУ. серия: лингвистика и межкультурная коммуникация. – Пермь, 2016. № 3. - С. 43-48.
14. Шустова С.В. К вопросу о функциональном потенциале языковой единицы (на примере семантической и синтаксической валентности) / С.В. Шустова // Историческая и социально-образовательная мысль. –2013. – № 3. – С. 161–164.
15. Dickens Ch. *Great Expectations*. – London. Chapman & Hall, 1861. – 544p.
16. Galsworthy J. *The Freeland*. M.: Foreign Language Publishing House, 1980. – 262 p.

Reference Literature:

1. **Gak V.Y.** Valency. In the book: *Linguistic Encyclopedic Dictionary*. – M.: Soviet Literature. 1990. – pp.79-80
2. *The Grammar of Modern Tajik Literary Language*. – Dushanbe: Knowledge. 1977. – 356pp.
3. *The Grammar of Modern Tajik Literary Language. –Morphology and Syntax*. – Dushanbe: Knowledge. 1985. – 372pp.
4. **Katsnelson S.D.** *Typology of Language and Discourse Thinking*//S.D. **Katsnelson**. – L.: Science (Leningrad Section). 1972. – 216pp.
5. **Kasevich V.B.** *Semantic. Syntax. Morphology*// V.B. Kasevich. M., 1988. – 309pp.
6. **Kasevich V.B.** *Works on Linguistic: in two Volumes*// V.B. Kasevich; under the editorship of Yu.A. Kleiner.- SPb. 2006. – V.I. – 664pp.
7. **Pocheptsov G.G.** *Definition*. – M., 1981. – 230pp.
8. **Stepanova M.D.** *On External and Internal Valency of Word*// *Foreign Languages at School*. 1967, №3. – pp. 12-18
9. **Stepanova M.D., Helbig G.** *Parts of Speech and the Problem of Valency in Modern German*. – M.: Higher School. 1978. – 258pp.
10. **Tenyer L.** *The Grounds of Structural Syntax*// *Translation from French. Introductory article and general recension by V.G. Gak*. – M.: Progress, 1988. – 656pp.
11. **Usmonov K.** *Comparative Grammar of English and Tajik Languages*. – Khujand: Light of Enlightenment. 2017. – 371pp.
12. **Usmonova M.E.** *Elliptical Sentences in Tajik and English Languages. Candidate dissertation in philology: 10.02.20*//**M.E.Usmonova**. – Dushanbe. 2012. – 140pp.
13. **Shustova S.V.** *Sentential Actants in Valency of Verb (on the example of the verb “to go”)*//**S.V.Shustova**// *Bulletin of PSU. Series: Linguistics and Intercultural Communication*. – Perm. 2016, №3. – pp. 43-48
14. **Shustova S.V.** *To the Issue of Functional Potential in Regard to Linguistic Unit (on the Example of Semantic and Syntactic Valency)*// **S.V.Shustova**// *Historical and Social-Educational Idea*. 2013, №3. – pp. 161-164
15. **Dickens Ch.** *Great Expectations*. London. Chapman and Hall, 1861. – 544pp.
16. **Galsworthy J.** *The Freeland*. M.: Foreign Languages Publishing House, 1980. – 262pp.